

ROGER PERSSON ÖSTERMAN & CARL SVERNLÖV

CSR i företagsbeskattning – ett associationsrättsligt perspektiv

CSR – Corporate Social Responsibility – är idag ett välkänt begrepp i samhällsdebatten. Samtidigt är det inte ett helt självklart begrepp. CSR handlar bland annat om att företagen gör mer än vad lagen kräver. Frågan som vi ställer är: Kan CSR kräva att ett företag avstår från en legal möjlighet att få en lägre skattebelastning?

1 BAKGRUND

1.1 Inledning

Den 14 oktober 2015 deltog vi vid ett seminarium på Stockholms universitet anordnat av forskningsavdelningen för skatterätt vid Stockholm Centre for Commercial Law, SCCL. Seminariet behandlade frågan om huruvida skatt är en hållbarhetsfråga, det vill säga frågan om skatteplanering som företeelse är förenligt med företagens sociala ansvarstagande, Corporate Social Responsibility (CSR). Vi blev ombedda av Svenskt Näringsliv att författa en rapport som bygger på de föredrag som vi höll på Stockholms universitet. Rapporten publicerades i sin helhet i april 2016 under namnet ”CSR i företagsbeskattning”. Vi har i denna artikel brutit ut relevanta delar från rapporten som främst avser det associationsrättsliga perspektivet på skattebetalningar som en del av CSR.

Diskursen om Corporate Social Responsibility har en hög aktualitet i Sverige – det kan handla om CSR:s betydelse i allmänhet eller om CSR:s betydelse i mer specifika frågor såsom miljöpåverkande aktiviteter, löntagarrelaterade frågor eller skattefrågor. Förhållandet mellan just skatt och CSR kan diskuteras ur en mängd skatterättsliga perspektiv, avseende t.ex. inkomstskatt, moms eller olika former av punktskatter. Det kan även diskuteras om vid internationella transaktioner, CSR är ett globalt eller nationellt ansvar beroende av var företaget har sin hemvist. Vi har dock valt att i denna artikel hålla frågeställningen på en övergripande nivå, utifrån ett svenskt associationsrättsligt perspektiv, nämligen: Kan företag anses ha ett socialt ansvar för att betala de skatter som det allmänna kräver och kan detta ansvar gå utöver det legala ansvaret? Det vill säga, kan ett företag vara

skyldigt att avstå från en legal möjlighet att få en lägre skattebelastning? För att svara på dessa frågor anser vi att de begränsningar som finns i associationsrätten måste beaktas.

1.2 Vad är CSR?

Den första frågan som måste adresseras är vad begreppet CSR står för. Det kan noteras att de olika tolkningarna av begreppet som finns inte är helt konsistenta med varandra. I forskningen har hävdats att CSR kan anses vara ett tvetydigt begrepp och att det kan ifrågasättas av många anledningar.¹ Kärnan i begreppet är att det handlar om ett socialt ansvarstagande bland företag. De flesta bedömare synes överens om att det inte handlar om att följa de lagar och andra bindande föreskrifter som kan anses gälla för företaget, utan det är fråga om något mer.

Den finske professorn Knuutinen (Åbo universitet) anför:

”The concept of CSR refers to the operations or actions of companies that are above or independent of the limits or minimum requirements set by legislation. Society expects companies to act in socially responsible ways. In other words, society sets expectations for businesses to reflect its ethical norms.”²

Knuutinen anger vidare att det finns ett antal gemensamma nämnare i termer av olika CSR-definitioner: det sociala ansvarstagandet som företaget utövar måste vara *frivilligt*, åtagandet är *brett* och det måste innefatta fler intressenter än de ”traditionella intressenterna”, till exempel måste ansvarstagandet inkludera kunder, leverantörer och anställda, ansvarstagandet innefattar en *öppenhet och transparens* med avseende på företagets aktiviteter, och slutligen, ansvarstagandet måste utövas i den ständigt pågående affärsverksamheten och *genomsyra företagets totala agerande*.³

Forskarna Ulfvebrand och Dovers anför att CSR i grund och botten bygger på uppfattningen att företag är föremål för ett stort antal olika och ibland motsägelsefulla intressen (ekonomiska, kulturella, miljömässiga, sociala), eftersom företaget både påverkas av och påverkar sådana intres-

1 Ulfvebrand, N, och Dovers, P, *Företags sociala ansvar: CSR som täckmantel för en kapitalistisk exploatering* i Hasselblad, H, och Holmqvist, M, (red.), *Företagsekonomi och samhället*, Studentlitteratur, 2013, s. 234.

2 Knuutinen, R, Corporate Social Responsibility, Taxation and Aggressive Tax Planning, Nordic Tax Journal 2014:1 s. 38.

3 Knuutinen, R, Corporate Social Responsibility, Taxation and Aggressive Tax Planning, Nordic Tax Journal 2014:1 s. 38 f.

sen.⁴ CSR innebär att företaget för sin egen skull ska kunna förstå och hantera dessa relationer.

Det handlar enligt vår mening i grunden om att företaget som organism ska kunna överleva i en komplex omgivning och kunna adaptera till förändrade krav och förutsättningar. Det handlar således om att i det långa loppet säkerställa företagets vinstproducerande förmåga.⁵ Om CSR är viktigt för företagets överlevnad på marknaden, så måste företaget osentimentalt ”gilla läget”. Å andra sidan – om ett företag i mindre utsträckning för sin överlevnad är beroende av ett socialt ansvarstagande på ett visst område, kan det påverka företagets agerande i termer av CSR. Det kan också argumenteras för att den vinstproducerande förmågan är en nödvändig förutsättning (*conditio sine qua non*) för att företaget ska ha möjlighet att ta ett socialt ansvar. Knuutinen anför: ”It is clear that a company needs economic success in order to take care of any kind of responsibilities”⁶

CSR har således en affärsmässig konnotation – CSR kan anses sakna ett innehållsligt samband med etik. Det är sannolikt detta förhållande som också gör att CSR-konceptet kan vara föremål för kritik – det kan bli fråga om image eller om marknadsföring – inte om en ”moralisk förträfflighet” i en filosofisk-etisk mening.⁷ Detta kan måhända störa idealisten – å andra sidan torde det stå klart att företaget som en sammansatt organism knappast kan antas besitta en ”moral” eller ens en ”själ”⁸

1.3 Innefattas skattebetalning i CSR?

Vissa akademiker har förespråkade att skattebetalning kan inkluderas i CSR. Här ska nämnas två forskare. Den amerikanske professorn Avi-Yonah anför med bestämdhet att företag har ett socialt ansvar som innefattar att lojalt betala skatter. Han argumenterar också för att företaget bör avstå

4 Ulfvebrand, N, och Dovers, P, *Företags sociala ansvar: CSR som täckmantel för en kapitalistisk exploatering* i Hasselblad, H, och Holmqvist, M, (red.), *Företagsekonomi och samhället*, Studentlitteratur, 2013, s. 234.

5 Grankvist, P, *Corporate Social Responsibility i praktiken – Hur företaget kan jobba med hållbarhet för att tjäna pengar*, Liber, 2009.

6 Knuutinen, R, *Corporate Social Responsibility, Taxation and Aggressive Tax Planning*, *Nordic Tax Journal* 2014:1 s. 71.

7 Brytting och Westelius *Gärna förtroende men först ett rejält ansvar*, *Organisation & Samhälle*, *Svensk Företagsekonomisk Tidskrift* 1 2014 s. 30 ff.

8 Jfr Norberg, P, *Välgärningar och illdåd – företagsetiken i samhällsdebatten*, i Hasselblad, H, och Holmqvist, M, (red.), *Företagsekonomi och samhället*, Studentlitteratur, 2013, s. 199 ff.

från affärstransaktioner som endast syftar till att minimera skatt.⁹ Företagets företrädare som får förslag på skatteminimerande transaktioner bör ”bara säga nej” till sådana transaktioner. Avi-Yonah är dock osäker på effektiviteten i CSR-konceptet. Han anför att ”the only real solution” är att ändra företagets befattningshavares attityd till transaktioner som är skattedrivna.

Knuutinen slutsats när det gäller CSR och skattebetalning är mer försiktig. Han anför att ”whether or not taxes belong to the CSR agenda has been somewhat ambiguous”.¹⁰ Det beror enligt honom framför allt på att han uppfattar att bolagsrätten tydligt anger vilka intressenter som bolaget eller bolagets företrädare har ett ekonomiskt ansvar mot – och dit räknas inte det allmänna som skatteborgenär. Knuutinen finner dock att det finns indikationer på att CSR kan innefatta skatter ”regardless of what companies themselves think about the fact”.¹¹ Han hänvisar till intressenternas förväntningar, den allmänna opinionen, mediabevakning och lagstiftares agerande.

Generaldirektören för Skatteverket, Ingemar Hansson, har i den allmänna debatten anført att Skatteverket vill uppmuntra att företag och kapitalförvaltare i ökande utsträckning inkluderar skattefrågor i sitt hållbarhetsarbete, det vill säga att skattefrågor blir en del av CSR.¹² Hansson är tydlig med att Skatteverkets uppfattning är att beskattningen ska grundas på gällande skattelagstiftning, men han pekar ändå på en oro för att skatteplanering ”kan urholka företagets och medborgarnas vilja att göra rätt för sig och därmed försämra Skatteverkets möjligheter att fullgöra regeringens uppdrag”.¹³ Hansson påpekar att det handlar om att bidra till ”ett samhälle där alla vill göra rätt för sig”.¹⁴ Viljan att göra rätt är det centrala. Viljan påverkas enligt Hansson i sin tur av sociala normer, uppfattningar om vad som är rätt och uppfattningar om hur andra skattebetalare gör. Ingemar Hansson synes således försiktigt öppna upp för att myndigheten

9 Avi-Yonah, R, *Just Say No: Corporate Taxation and CSR*, Public Law and Legal Theory Paper series no. 402 University of Michigan, 2014, s. 34. Det kan anmärkas att det inte är självklart att samma förhållanden som i USA gäller i Sverige på grund av skillnader i bolagsrätten, se kapitel 5.

10 Knuutinen, R, *Corporate Social Responsibility, Taxation and Aggressive Tax Planning*, Nordic Tax Journal 2014:1 s. 71.

11 Knuutinen a.a. s. 71.

12 Hansson, I, *Debatt: Skatt är en styrelsefråga*, Dagens Industri 15/9 2015.

13 Ibid.

14 Ibid.

ska kunna påverka skattebetalningsviljan, genom att adressera innehållet i de sociala normerna och att detta även skulle kunna omfatta attityder till skatteplanering.¹⁵

Det kan sammanfattningsvis konstateras att det i den allmänna debatten har skattebetalning kommit att inkluderas i CSR-begreppet.¹⁶ För att förstå i vilken utsträckning ett bolag i praktiken kan hantera skattebetalningen som en CSR-fråga anser vi att det är relevant att ställa detta mot bolagets skyldigheter gentemot sina aktieägare och borgenärer ur ett associationsrättsligt perspektiv.

2 CSR UR ETT ASSOCIATIONSRÄTTSLIGT PERSPEKTIV

2.1 Inledning

Inom bolaget har styrelsen det övergripande ansvaret för bolagets organisation och förvaltning av bolagets angelägenheter.¹⁷ Styrelsen åtnjuter en betydande frihet vad gäller att organisera och styra verksamheten inom aktiebolaget, inom de ramar som ABL och bolagsordningen uppställer. Centrala begränsningar uppställs dock dels av *likhetsprincipen* och *generalklausulen*, dels av reglerna om *funktionsfördelningen*, *verksamhetsföremålet*, *vinstsytet* och om *värdeöverföringar*. I det följande behandlas dessa delar i relation till begreppet CSR.

2.2 Styrelsens uppgifter

ABL anger endast en generell arbetsfördelning mellan bolagsorganen. Styrelsen har dock det övergripande ansvaret för bolagets organisation och förvaltning av bolagets angelägenheter. Styrelsen ska därvid fortlöpande bedöma bolagets och, om bolaget är moderbolag i en koncern, koncernens ekonomiska situation. Styrelsen ska också se till att bolagets organisation är utformad så att bokföringen, medelsförvaltningen och bolagets ekonomiska förhållanden i övrigt kontrolleras på ett betryggande sätt.¹⁸ Styrelsen ska se till att organisationen är ändamålsenlig. I detta innefattas att organisationen i sig ska inrymma rutiner och funktioner som verkar kvalitetssäkrande. Det handlar bland annat om att få till stånd hand-

¹⁵ Ibid.

¹⁶ Att skatter *per se* har med CSR att göra synes inte heller ifrågasättas av de röster som har problematiserat innebörden av detta, se till exempel Nilsson, M, *Skatt och hållbarhet*, SvSKT 2015:9 s. 711 ff.

¹⁷ 8 kap. 4 § ABL.

¹⁸ 8 kap. 4 § ABL.

läggningsrutiner, riktlinjer för förvaltningen och placeringen av bolagets medel, ett gott urval av medarbetare och en fortlöpande kommunikation mellan befattningshavarna. Styrelsen utgör även ett forum för planering och bedömning av bolagets utveckling.¹⁹ Som ett led i styrelsens tillsyn av bolaget och eventuell koncern ska styrelsen meddela instruktioner för när och hur sådana uppgifter som behövs för styrelsens fortlöpande bedömning av bolagets och koncernens ekonomiska situation ska lämnas in och rapporteras till styrelsen.²⁰

Därutöver lämnar lagen inte så mycket ledning för styrelsen och dess uppgifter. Klart är dock att styrelsen får fatta beslut inom samtliga områden som inte är uttryckligen förbehållna andra bolagsorgan. Den mycket vida beslutskompetens som tillerkänns styrelsen i lagen begränsas i förhållande till bolagsstämman i första hand av *funktionsfördelningen* inom aktiebolaget, det vill säga av de bestämmelser som ger bolagsstämman exklusiv beslutanderätt i vissa frågor. Inom bolagsstämmans exklusiva kompetens ryms de mer väsentliga frågorna i bolaget, som ändring av bolagsordningen, emissioner och andra förändringar i aktiekapitalet, val av styrelse, utdelning och väckande av skadeståndstalan för bolagets räkning mot styrelseledamöter, verkställande direktör och revisor. Klassificeringen av de beslut som anges i ABL som tillhöriga bolagsstämmans exklusiva kompetens har sin grund i att bolagsstämman inte har rätt att delegera besluten till styrelsen eller annan, om en sådan rätt inte uttryckligen föreskrivs i lagen. I princip kan styrelsen fatta beslut i alla de områden som inte är uttryckligen förbehållna bolagsstämman (eller något annat organ).²¹

Styrelsens kompetens begränsas vidare av ett antal specifika regler som

19 Prop. 1997/98:99 *Aktiebolagets organisation*, s. 205; Andersson, S, Johansson, S och Skog, R (AJS), *Aktiebolagslagen. En kommentar*, Norstedts Juridik, 2015, avsnitt 8:4.2.

20 8 kap. 5 § ABL.

21 Nerep E, och Samuelsson, P, *Aktiebolagslagen: en lagkommentar*, Thomson Reuters Professional, 2009, 7 kap. 1 § 1.5. Bolagsstämman får alltså fatta beslut i nästan alla frågor som rör bolaget. Därutöver har av vissa rättsvetare antagits att det finns vissa för aktieägarna så ingripande beslut att de måste fattas på bolagsstämma trots att ingen bestämmelse om detta återfinns i lagtexten, en så kallad oskriven bolagsstämmokompetens. Uppfattningen är dock inte oemotsagd, och det är oklart hur långt en sådan kompetens skulle sträcka sig och vad den faktiskt innebär. Se AJS 7:1.1 med hänvisningar till Bävestam, U och Lindblad, A, *Till frågan om bolagsstämman har en oskriven exklusiv kompetens – ävensom frågan om stämman i så fall har ensamrätt att besluta om avnotering*, JT 2007–08 s. 224 ff., R, *Skadeståndsansvar för styrelseledamot och verkställande direktör*, Norstedt, 1989, s. 177, Krook, S, *Avnotering av aktier registrerade på en börs eller annan marknadsplats – bolagsstämmo- eller styrelsefråga?*, JT 2006–07 s. 854 ff., och Åhman, O, *Behörighet och befogenhet i aktiebolagsrätten*, Iustus, 1997, s. 534 ff.

är uppställda till skydd för aktieägarna (och specifikt för en minoritet av dem) samt för borgenärerna. Bland de mest väsentliga allmänna skyddsregler för aktieägarna är den så kallade *likhetsprincipen*, som framför allt kommer till uttryck i 4 kap. 1 § ABL och som i huvudsak innebär att det med varje aktie ska följa samma rättigheter och skyldigheter, om inte annat följer av lagen eller har föreskrivits i bolagsordningen.²² Även *generalklausulen* i 8 kap. 41 § ABL, enligt vilken styrelsen eller någon annan ställföreträdare för bolaget inte får företa en rättshandling eller någon annan åtgärd som är ägnad att ge en otillbörlig fördel åt en aktieägare eller någon annan till nackdel för bolaget eller någon annan aktieägare, utgör en begränsning av styrelsens handlingsfrihet. En ställföreträdare för bolaget får inte heller följa en anvisning av bolagsstämman eller något annat bolagsorgan, om anvisningen strider mot ABL, mot tillämplig lag om årsredovisning eller mot bolagsordningen.²³ Generalklausulen kan delvis anses ge uttryck för likhetsprincipen, med skillnaden att likhetsprincipen tar sikte på förhållandet mellan aktier, det vill säga en rent matematisk rättvisa, medan generalklausulen tar sikte på att förhindra otillbörliga åtgärder.²⁴

Två andra minoritetsskyddsregler som är av särskilt intresse för denna utredning är de om aktiebolagets verksamhetsföremål och vinstsyfte. Inom borgenärsskyddsreglerna är det framför allt bestämmelserna om värdeöverföringar som är av relevans.

2.3 Verksamhetsföremål och vinstsyfte

(a) Verksamhetsföremål

Bolagsordningen för ett svenskt aktiebolag ska enligt 3 kap. 1 § ABL innehålla uppgifter bland annat om föremålet för bolagets verksamhet, angivet till sin art. Verksamhetsföremålet beskriver alltså helt enkelt vad bolaget ska ägna sig åt.

22 I den rättsvetenskapliga litteraturen råder delade meningar om huruvida likhetsprincipen inriktar sig på aktierna eller aktieägarna eller både och. Se exempelvis Arvidsson, N, *Associationsrättens likhets- och likabehandlingsprinciper: en analys i ljuset av NJA 2013 s. 1250*, JT 2014/15 s. 263. Arvidsson menar att det finns två olika principer: likhetsprincipen, med inriktning på den interna strukturen av medlemmarnas rättigheter och inte själva medlemsrättens innehåll, samt likabehandlingsprincipen, vilken utgör ett villkorat förbud mot positiv särbehandling. Se vidare Dotevall, R, *Skadeståndsansvar för styrelseledamot och verkställande direktör*, Norstedt, 1989, s. 282; Skog, R, *Rodhes Aktiebolagsrätt*, Norstedts juridik, 2014, s. 246; Dotevall, R, *Aktiebolagsrätt*, Norstedts juridik, 2015, s. 299.

23 8 kap. 41 § ABL.

24 Östberg, J, *Styrelseledamöters lojalitetsplikt*, Jure, 2016, s. 234.

Sedan år 1995 är verksamhetsföremålet inte längre relevant för att bedöma bolagets bundenhet av rättshandlingar mot tredje man,²⁵ men en styrelseledamot eller verkställande direktör som agerar utanför verksamhetsföremålet och därvid skadar bolaget kan bli ersättningskyldig. Det är därför angeläget att beskrivningen är tydlig, medan avgränsningen inte behöver vara så snäv att den ligger i vägen för smärre omläggningar av bolagets rörelse, och lagen kräver följaktligen endast att verksamheten ska anges ”till sin art”.²⁶ För att ett stämmobeslut i ekonomisk förening eller aktiebolag med framgång ska kunna klandras på den grunden att det strider mot verksamhetens ändamål enligt föreningsstadgar eller bolagsordning förutsätts, att beslutet avser ändamål som uppenbarligen är främmande för associationens syfte.²⁷

(b) *Vinstsyftet*

Ett annat särpräglade drag hos aktiebolaget är *vinstsyftet*. Aktiebolagslagen utgår från att ett aktiebolags verksamhet drivs i syfte att bereda aktieägarna vinst. Detta framgår indirekt av kravet på att om bolagets verksamhet helt eller delvis ska ha ett annat syfte än att ge vinst till fördelning mellan aktieägarna, ska detta anges i bolagsordningen. I sådana fall ska det också anges hur bolagets vinst och behållna tillgångar vid bolagets likvidation ska användas.²⁸ Möjligheten att föreskriva särskilda syften med bolagets verksamhet får dock inte utnyttjas för att kringgå lagens borgenärs-skyddsregler. Det är alltså inte tillåtet att med stöd av en sådan föreskrift disponera vinstmedel på ett sätt som står i strid med dessa regler.²⁹ Saknas en bolagsordningsföreskrift som avviker från huvudregeln om vinstsyfte får beslut inte utan samtliga aktieägares samtycke fattas som innebär att bolagets vinst ska användas för annat ändamål än fördelning bland aktieägarna.³⁰ Det enda undantag från vinstsyftet som lagen föreskriver är möjligheten att besluta om gåva till allmännyttigt eller därmed jämförligt

25 Se 8 kap. 42 § ABL och avsnitt 5.6.2.

26 Se 3 kap. 3 § samt 32 kap. ABL.

27 Se NJA 1967 s. 313; jfr NJA 1987 s. 394; jfr. även NJA 2000 s. 404.

28 3 kap. 3 § ABL; prop. 2004/05:85 *Ny aktiebolagslag*, s. 219. Här bortses från den sällan utnyttjade bolagsformen aktiebolag med särskild vinstutdelningsbegränsning, se 32 kap. ABL. Bolagsordningsbestämmelser om att bolagets verksamhet ska ha ett annat syfte än generera vinst är mycket ovanliga. De förekommer framför allt i offentligt, exempelvis kommunalt, ägda bolag. Se Skog, R, *Om betydelsen av vinstsyftet enligt aktiebolagslagen*, SvJT 2015 s. 11, 14.

29 Prop. 2004/05:85 *Ny aktiebolagslag*, s. 540.

30 Se AJS 17:5.01; prop. 2004/05:85 *Ny aktiebolagslag*, s. 754 f.

ändamål. En sådan gåva är tillåten om det med hänsyn till ändamålets art, bolagets ställning och omständigheterna i övrigt får anses skäligt och gåvan inte inkräktar på det bundna egna kapitalet eller står i strid med försiktighetsregeln.³¹ Beslut om en sådan gåva får fattas av bolagsstämman eller, om saken med hänsyn till bolagets ställning är av ringa betydelse, av styrelsen.

(c) *Bolagets intresse*

Reglerna om vinstsyfte hänger därmed nära samman med begreppet *bolagets intresse*. Begreppet har diskuterats och debatterats under ett stort antal år, men den förhärskande uppfattningen att begreppet bolagets intresse är synonymt med aktieägarnas gemensamma intresse.³² Hur detta ska definieras är måhända inte alldeles klart. Det har i vissa sammanhang hävdats att det är aktieägarnas faktiska gemensamma intresse som ska vara styrande.³³ Emellertid förefaller den rådande uppfattningen i den rättsvetenskapliga litteraturen vara att det inte är det faktiska intresset, utan istället aktieägarnas hypotetiska gemensamma intresse som ska vara styrande för styrelsen.³⁴ Detta gemensamma intresse kopplas sedan, i avsaknad av bolagsordningsbestämmelser som anger något annat, till vinstsyftet,³⁵ och bolagets intresse blir därmed synonymt med vinstsyftet.

31 Se 17 kap. 5 § ABL; jfr 17 kap. 3 § ABL; jfr NJA 1962 s. 182 (äldre rätt).

32 Se bland annat Nyström, G, och Sjöman, E, *Aktieägarnas intresse, målbolagsstyrelsens ansvar i Svernlöv* (red.), *Aktieägares rättigheter*, Iustus, 2009, s. 11, 14; Stattin, D, *Företagsstyrning*, Uppsala universitet, 2008, s. 214; Skog, R, *Rodhes Aktiebolagsrätt*, Norstedts juridik, 2014, s. 246 f.; Skog, R, *Om betydelsen av vinstsyftet enligt aktiebolagslagen*, SvJT 2015 s. 11. Därmed förkastas i svensk rätt en mer pluralistisk syn på *stakeholder value* och den så kallade intressentmodellen, vilken tillerkänner även andra än aktieägare ett intresse i bolaget, till förmån för en syn som i den rättsekonomiska litteraturen brukar betecknas *shareholder value*. Se till exempel Bergström, C, och Samuelsson, P, *Aktiebolagets grundproblem*, Norstedts juridik, 2015, s. 258 f.

33 Se till exempel Förtroendekommisionen: "Att olika ägargrupper i företag med spritt ägande kan ha motstridiga intressen i enskilda frågor är inget märkligt. Det bör då vara styrelsens uppgift att sammanväga dessa olika intressen till en samlad handlingslinje, som i rimlig grad tillgodoser alla aktieägares intressen." SOU 2004:47 *Näringslivet och förtroendet*, s. 206.

34 Se bland annat Stattin, D, *Företagsstyrning*, Uppsala universitet, 2008, s. 214 ff. med vidare hänvisningar.

35 Åhman, O, *Behörighet och befogenhet i aktiebolagsrätten*, Iustus, 1997, s. 809 ff.; jfr Skog, R, *Om betydelsen av vinstsyftet enligt aktiebolagslagen*, SvJT 2015 s. 11 f. Det kan i sammanhanget anmärkas att redan i förarbetena till 1895 års aktiebolagslag angavs att aktieägarnas intresse rimligen måste vara att få största möjliga avkastning på sitt kapital. Se prop. 1895:6 s. 117.

(d) Vinstsyftets handlingsdirigerande verkan

Vinstsyftet får därmed en handlingsdirigerande verkan för bolagsorganen. Detta innebär att styrelsen exempelvis normalt inte får fatta beslut som innebär att bolaget medvetet avhänder sig egendom mot en ersättning som inte är marknadsmässig, eller åtar sig förpliktelser som inte är förenliga med vinstsyftet.³⁶ Som påpekats av Ohlson förefaller diskussionen i litteraturen ha mer fokus på bolagsorganens handlingsutrymme inom ramen för vinstsyftet än frågan om rätten att medvetet avvika från vinstsyftet.³⁷ Aktiebolagslagen lämnar ingen närmare ledning för vilka överträdelser av vinstsyftet som kan angripas inom ramen för en skadeståndstalan mot en styrelseledamot som deltagit i överträdelsen. På samma sätt som att en överträdelse av verksamhetsföremålet måste vara uppenbarligen främmande för bolagets syfte för att kunna klandras anses dock att för att vara förbjuden måste en åtgärd uppenbart strida mot vinstsyftet;³⁸ det räcker inte med att den i efterhand kan framstå som affärsmässigt olämplig.³⁹

(e) Riskhantering och CSR

I sammanhanget bör nämnas det ökande fokus som på senare år i börsnoterade och andra större bolag inriktats på risk och riskhantering. Av styrelsens ansvar enligt 8 kap. 4 § ABL att tillse att bolagets organisation är utformad så att bokföringen, medelsförvaltningen och bolagets ekonomiska förhållanden i övrigt kontrolleras på ett betryggande sätt följer en plikt för styrelsen att skapa ett system för intern kontroll och riskhantering inom företaget.⁴⁰ Styrelsen bör därvid utforma ett ramverk för risk-

36 Skog, R, *Rodhes Aktiebolagsrätt*, Norstedts juridik, 2014, s. 244 f.

37 Ohlson, G, *Vikten av vinst*, Iustus, 2012, s. 101.

38 Se till exempel Stattin, D, *Om bolagsföreträdares befogenhetsöverskridande*, Uppsala universitet, 2007, s. 82.

39 Skog, R, *Rodhes Aktiebolagsrätt*, Norstedts juridik, 2014, s. 244 f.

40 Styrelsen måste därför se till att det finns ett underlag för att besluta om den interna kontrollens utformning och styrka. Intern kontroll syftar till att förebygga, eliminera eller reducera risker som innebär ett hot mot de uppsatta målen i verksamheten. Den interna kontrollen måste alltså vara heltäckande. Vad specifikt gäller ansvaret för att den finansiella rapporteringen är riktig, behövs ett mätinstrument som visar vilka aktiviteter i redovisningsprocesser och bokslutsprocessen som är förenade med störst risker eller som hanterar de största transaktionsvolymerna. Här genomför bolaget riskanalyser med sikte på att finna potentiella hinder för att uppnå en finansiell rapportering som är riktig. De lagregler i ABL och ÅRL om revisionsutskott och bolagsstyrningsrapportering, har mycket starkt fokus på den finansiella rapporteringen. Det system för intern kontroll och riskhantering som styrelsen har att skapa enligt 8 kap. 4 § ABL måste ge rimlig säkerhet vad det exempelvis gäller att förebygga eller i tid upptäcka icke

hantering och kontroll för att stödja identifieringen, bedömningen, övervakningen, hanteringen samt kontrollen av risker som är av betydelse för bolagets förmåga att uppnå sina verksamhetsmål och att tillhandahålla tillförlitlig finansiell information. De risker ramverket bör omfatta spänner över ett vitt område, från samhälls- och makroekonomiska risker som påverkar alla företag till specifika risker på bolagets egen marknad såsom kund-, leverantörs- och marknadsdrivna risker och rent interna risker såsom risker som har att göra med personalen inklusive tjänstefel, kapacitetsutnyttjande, samt risker hänförliga till skattefrågor och uppfyllelse av skattskyldigheten.⁴¹ Ett område som rönt särskilt stort intresse på senare år är risker som har att göra med CSR såsom korruption och andra oetiska förfaranden eller oegentligheter i leverantörskedjan, vad gäller exempelvis miljöbrott eller barnarbete. De senare riskerna är att hänföra till vad som brukar kallas ”reputation risk” och som kan ha en negativ inverkan på företaget anseende och därmed försäljning till kunder, framför allt konsumenter. En ansvarsfull och systematisk behandling av dessa och andra risker som aktiebolaget är utsatt för är inte bara förenligt med vinstsyftet, utan kan nuförtiden till och med ses som en förutsättning för att vinstsyftet inte på sikt ska äventyras. Därmed står det klart att även beslut som inriktar sig mot exempelvis en god CSR inte i sig är oförenliga med vinstsyftet.

(f) *En operationalisering av vinstsyftet*

Av det ovanstående framgår att ett stort antal beslut som inte karaktäriseras av en omedelbar vinstmaximering ändå mycket väl kan vara förenliga med målet om att skapa vinst. Det väsentliga är att styrelsen inte *åsidosätter* vinstsyftet till förmån för andra intressen.⁴²

Hur bör då styrelsen agera för att uppfylla vinstsyftet? Det är inte självklart. I litteraturen har Skog i ett försök att operationalisera vinstsyftet angivit följande:

godkända köp eller obehörig användning av bolagets tillgångar som kan ha väsentlig påverkan på bolagets finansiella rapporter.

41 Se till exempel OECD:s *Riktlinjer för multinationella företag*, 2011, art XI.2: ”Företagen bör behandla skattefrågorna och uppfyllelsen av skattskyldigheten som viktiga delar i sina kontroll- och bredare riskhanteringssystem. Företagens styrelser bör särskilt ha en strategi för riskhantering när det gäller skattefrågor för att säkerställa att de risker som är förknippade med beskattning, det vill säga den ekonomiska risken och risken att inte följa reglerna och förlora i anseende, är fullständigt identifierade och utvärderade.”

42 Skog, R, Om betydelsen av vinstsyftet i aktiebolagslagen, SvJT 2015 s. 16.

”Från företagsekonomiska utgångspunkter är det svårt att se att det kan ske på något annat, för bolagsorganen meningsfullt, sätt än att dessa i sitt handlande ska sträva efter att maximera värdet på bolaget. Den praktiska innebörden av detta är att genomföra alla investeringar som har ett positivt nuvärde, det vill säga förväntas ge större diskonterade intäkter än kostnader, och att inte genomföra några andra investeringar.”⁴³

Principen är – i vart fall i teorin – lättillämpad men begränsar sig i princip till investeringsbeslut. För att ge styrelsen ledning inom ramen för det stora antalet beslut som inte direkt hänför sig till investeringsbeslut behövs mer allmänna – och måhända därför mer svårtillämpade – riktlinjer. Till att börja med är frågan vilken tidshorisont som styrelsen bör beakta. I många verksamheter torde det exempelvis vara möjligt att genom en ”rovdrift” på bolaget generera väsentligt högre vinster under en kortare tid än om man ser mer långsiktigt. Att exempelvis dra ner på marknadsföring, nyrekrytering, investeringar och andra faktorer som först på sikt ger avkastning leder till sänkta kostnader och därmed högre vinst i närtid. Bland annat av hänsyn till aktiebolagets obegränsade livslängd förefaller emellertid uppfattningen i den rättsvetenskapliga litteraturen vara att vinstsyftet måste ses i ett mer långsiktigt perspektiv.⁴⁴ Ytterst sett ankommer det mot den bakgrunden enligt vår uppfattning på styrelsen att inom ramen för sin förvaltningskompetens söka avgöra om en viss åtgärd eller ett visst beslut är *värdeskapande och därmed – i vart fall på sikt – bidrar till att uppnå vinstsyftet*.

En överträdelse av vinstsyftet sanktioneras av skadeståndsansvaret enligt 29 kap. ABL.

3 SKATTEFRÅGOR OCH CSR

Mot denna bakgrund blir då frågan om ett bolag kan och bör inkludera skattefrågor i sitt CSR-arbete. Med Knuutinens definition av CSR uppstår även frågan i vilken utsträckning en styrelse i så fall får besluta att ett aktiebolag faktiskt ska erlägga mer skatt än det är skyldigt enligt lag.

I juni 2016 fick Skatteverket i uppdrag av regeringen att beskriva det

43 Skog, R, Om betydelsen av vinstsyftet enligt aktiebolagslagen, SvJT 2015 s. 11, 15.

44 Se till exempel Ohlson, G, *Vikten av vinst*, Lustus, 2012, s. 263; jfr Samuelsson, P, *En essä om vinst som värde* i Festskrift till Boel Flodgren, Juristförlaget, 2011, s. 361, 373; Östberg, J, *Styrelseledamöters lojalitetsplikt*, Jure, 2016 s. 69. Även Skogs operationalisering av vinstsyftet, återgivet ovan, stöder denna tes.

arbete verket bedriver för att uppmuntra företag till att utarbeta en skattepolicy samt lämna förslag på konkreta åtgärder för hur detta arbete kan förstärkas. I sitt svar till regeringen menar verket att det ska uppmuntra att skatt i högre grad ses som en hållbarhetsfråga av företagen genom dels mer och fler attitydpåverkande åtgärder och dels mer och fler stödande åtgärder.⁴⁵ Skatteverket har även tidigare framhållit att företagen bör inkludera skatter i CSR-arbetet, till exempel genom att ta fram riktlinjer för skatteplanering och skatteupplägg. Riktlinjer kan även omfatta att leverantörers och andra samarbetspartners skatteförhållanden ska beaktas inför val av dessa.⁴⁶ Denna rekommendation – som uppfattats som förhållandevis kontroversiell⁴⁷ – har enligt vår uppfattning ingenting med CSR att göra. Istället följer den av styrelsens allmänna ansvar för riskhantering. Specifika risker som har att göra med bolagets förhållande till sina leverantörer och andra samarbetspartners eller med skatter och taxering i allmänhet att göra är bara ett par av de många faktorer som en ansvarsfull styrelse har att beakta i sitt riskarbete.

Att följa skattelagstiftningen i det land där bolaget är verksamt är inte konstigare än att följa miljölagstiftningen eller annan tillämplig lagstiftning. Allmänna överväganden, inklusive styrelsens riskaptit, marknaden som bolaget är verksamt på, risken för anseendeskador inom ramen för skatteområdet och andra faktorer bidrar därvid till att avgöra hur offensiv styrelsen vill vara i sitt skattearbete och sin skatteplanering. Företag avgör sannolikt i praktiken normalt sin skattepolicy utifrån en strikt analys av de kostnader och de fördelar som den innebär, och skattefrågor i allmänhet anses ha ett begränsat värde för aktieägare (i publika bolag) eller för analytiker.⁴⁸ Så länge som företagets skattepolicy är förenlig med lag torde det vara mycket svårt att hävda att en styrelse agerar oförsiktigt även om bolaget ägnar sig åt förhållandevis avancerad skatteplanering med syfte att minimera beskattningen av bolaget och koncernen. Tvärtom är en sådan policy direkt och kausalt förenlig med vinstsyftet.

Ett aktiebolags styrelse anträder dock ett sluttande plan om den skulle

45 Skatteverket, Uppdrag till Skatteverket om att uppmuntra att skattepolicyfrågor diskuteras i företagets ledning, 2016, Dnr 131 311279-16/113.

46 Hansson, I, *Debatt- Skatt är en styrelsefråga*, Dagens Industri 16/9 2015.

47 Andersson, K, Fritsch, A, och Rydin, U, *Ska skattekontrollen privatiseras?* Dagens Industri 24/9 2015.

48 Svernlöv, C och Persson Österman, R, *CSR i företagsbeskattning*, Svenskt Näringsliv, 2016, s. 18.

besluta att betala *mer skatt än vad lagen kräver*.⁴⁹ Det är svårt att förena – ens med ett långsiktigt perspektiv – en överbetalning av skatt med vinstsyftet.

För att illustrera skillnaderna mellan de frågor som i normalt språkbruk utgör kärnan i bolagets CSR-arbete och skattebetalning kan vi ta ett exempel. Styrelsen i ett börsnoterat företag som är aktivt på konsumentmarknaden har tre specifika förslag att ta ställning till. Det första gäller ett förtida avskaffande i tillverkningsprocessen av vissa kemikalier som enligt EU:s miljölagstiftning kommer att bli olagliga på 4–5 års sikt. Det andra är ett beslut att investera i en ny produktionslinje där vissa farliga och smutsiga arbetsmoment som idag utförs av anställda istället kommer att utföras av robotar. Förslaget är helt drivet av arbetsmiljöhänsyn; nuvarande produktionslinje kan utan större investeringar utnyttjas i ytterligare 10–12 år. Det tredje förslaget kommer av att en typ av skatteplanering som bolaget utnyttjat under senare år och som drar nytta av möjligheter att dra av koncernintern ränta har ifrågasatts i media. Förslaget är därför att förändra strukturen, vilket kommer att leda till att den effektiva skattebelastningen i koncernen och moderbolaget kommer att öka. Vart och ett av förslagen leder till en negativ nettoeffekt för bolaget uppgående till ca 10 miljoner kronor.

Vad gäller de första två förslagen är bedömningen att nettoeffekten inte i sig går att ”räkna hem”, det vill säga vid en isolerad tillämpning av Skogs nuvärdesmodell för investeringar förväntas investeringarna inte i sig ge större diskonterade intäkter än kostnader. Sett i termer av den goodwill som styrelsen räknar med att investeringarna kommer att generera hos kunder och andra konsumenter, tror man ändå att effekten på sikt kommer att vara så värdeskapande att den till syvende och sist får en försiktigt positiv inverkan på bolagets resultat.⁵⁰ Såväl miljöfrågor som arbetsmiljöfrågor ligger i tiden och ett företag som ligger på framkant inom dessa områden tar marknadsandelar. Investeringarna är därmed förenliga med vinstsyftet.

49 Det kan i sammanhanget noteras att medan OECD:s Riktlinjer för multinationella företag kan synas förhållandevis ambitiösa i det att de å ena sidan föreskriver att ”Företagen bör uppfylla både skattelagstiftningens bokstav och syfte i de länder där de är verksamma. Med att uppfylla lagstiftningens syfte avses att utröna och följa vad lagstiftaren vill åstadkomma med lagstiftningen.” Å andra sidan anges dock uttryckligen att ”Denna tolkning innebär inte att ett företag måste göra betalningar utöver det belopp som enligt lag krävs.” Se Art. XI.1.

50 Det kan därmed i och för sig hävdas att Skogs nuvärdesmodell då på sikt uppfylls.

Vad gäller det tredje förslaget är kopplingen till bolagets marknad inte alls lika uppenbar. Värden av den ”reputation risk” som ligger i att förknippas med vissa former av – fullständigt lagliga – ”skatteupplägg” motsvaras inte av den ökade skattebelastningen som bolaget drabbas av. Därmed är ett beslut att förändra strukturen inte förenligt med vinstsyftet.

Rent teoretiskt kan man i och för sig tänka sig att företag som är aktiva på vissa marknader skulle kunna ha ett intresse av att framstå som goda skattebetalare som kan vara så starkt att det skulle kunna leda till en annan bedömning. Det handlar framför allt om företag som har stat och kommun som kunder. I sådana företag kan det eventuellt vara förenligt med vinstsyftet att avstå från mer avancerad skatteplanering, om bolaget annars riskerar att tappa uppdrag i förhållande till andra aktörer som inte tillämpar sådan skatteplanering. Denna situation hör dock till undantagsfallen och är knappast representativ för det stora flertalet skattebetalande företag.

Till skillnad från exempelvis satsningar inom miljö eller arbetsförhållanden hos underleverantörer – vanliga CSR-områden – är det således svårt att se att, annat än i undantagsfall, överbetalning av skatt skulle skapa en goodwill som i förlängningen kan bidra till en ökad intjäning. Som framgått av delarna ovan kan – i vart fall teoretiskt – ett sådant beslut avvika från såväl vinstsyftet som från reglerna om värdeöverföring. Därmed skulle beslutet utsätta styrelsen för risken för såväl skadeståndsansvar som bristtäckningsansvar.⁵¹

Det bör förvisso framhållas att det i praktiken torde vara mycket svårt att visa att en styrelse brutit mot aktiebolagslagen när den fattat beslut som har med skatt att göra, eftersom de flesta beslut rörande skatt torde kunna försvaras med affärsmässiga argument.⁵² Vad gäller överträdelser av vinstsyftet särskilt har Lindskog uttalat följande:

51 Ytterligare en teoretisk fråga som måhända kan lämnas därhän är i vilken mån staten skulle kunna bli återbäringspliktig för överbetalda skatter som i sig utgör en värdeöverföring, jfr. 17 kap. 6 § ABL: ”Om en värdeöverföring som avses i 1 § 1 eller 3 eller 5 § har skett i strid med bestämmelserna i detta kapitel ..., ska mottagaren återbära vad han eller hon har uppburit, om bolaget visar att han eller hon insåg eller bort inse att värdeöverföringen stod i strid med denna lag. Har en värdeöverföring enligt 1 § 4, som inte avser gåva enligt 5 §, skett i strid med detta kapitel, är mottagaren återbäringskyldig om bolaget visar att han eller hon insåg eller bort inse att transaktionen innefattade en värdeöverföring från bolaget.”

52 Se Nilsson, M, *Skatt och hållbarhet*, SvSkT 2015:9 s. 711, 721.

”En allmän utgångspunkt synes dock vara, att om ett bolagsorgans beslut att genomföra en affär kan försvaras på spelteoretiska grunder, varken någon oaktsamhet eller avvikelse från vinstpåbudet kan anses föreligga.... Eljest torde gälla att det bristande vinstsyftet ska ha en påtaglig pregnans för att vinstpåbudet ska anses eftersatt.”⁵³

Alldeles oavsett hur sanktionsmöjligheterna ser ut, låter sig tankarna om att skattebetalning ska utgöra en del av CSR-arbetet såväl i teori som praktik svårligen förenas med vinstsyftet.

Roger Österman Persson är professor i finansrätt vid juridiska institutionen på Stockholms universitet.

Carl Svernlöv, advokat vid Baker & McKenzie Advokatbyrå och adjungerad professor i associationsrätt vid Uppsala universitet.

53 Dotevall, R, *Skadeståndsansvar för styrelseledamot och verkställande direktör*, Norstedt, 1989, s. 417, jfr. även Taxell, LE, *Ansvar och ansvarsfördelning i aktiebolag*, Åbo akad., 1963, s. 75 f. (äldre finsk rätt).